

Projekt

Załącznik do
Uchwały Nr .....
Rady Gminy Kowala

**GMINNY PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
NA LATA 2010 - 2013**

UZGODNIONO :

**Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Warszawie
Delegatura w Radomiu**

OPRACOWAŁ :

Wójt Gminy Kowala

MARZEC 2010

PRACE ZREALIZOWAŁO :

K O N S O R C J U M
ARCHEOLOGICZNO-ETNOGRAFICZNE
POŁUDNIOWEGO MAZOWSZA i PÓŁNOCNEJ MAŁOPOLSKI
UL. SŁONECZNA 90
26-110 SKARŻYSKO KAMIENNA
TEL. 0600-375-127
Pod kierunkiem: mgr. Artura Buńko

SPIS TREŚCI

1. Wstęp	5
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	6
2.1. Cele programu w świetle Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad Zabytkami.	
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	7
3.1 Definicje podstawowych pojęć z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami.	
3.2 Uwarunkowania prawne.....	9
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	11
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	
4.2. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020	13
4.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego	14
4.4. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami 2006-2009.....	15
4.5. Kształtowanie tożsamości regionu oraz kreowanie i promocja jego produktu.....	17
4.6. Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa	18
4.7. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu	
4.8. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020 roku	
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	22
5.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kowala.	
5.1.1. Ogólna charakterystyka gminy	
5.1.2. Celi kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy.....	23
5.1.3. Polityka przestrzenna.....	26
5.2. Zabytki nieruchome.....	28
5.3. Zabytki ruchome.....	29
5.4. Zabytki archeologiczne	
5.5. Zweryfikowana Gminna Ewidencja Zabytków.....	33
6. Cele, priorytety, kierunki działania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.....	36
6.1. Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	
6.2. Podstawowe priorytety.....	38
6.3. Działania związane z ochrona zabytków leżących na terenie gminy.....	39
6.4. Wdrożenie programu.....	40
7. Instrumenty finansowe	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Kowala na lata 2010 - 2013

8. Podsumowanie.....	41
8.1. Zakres ochrony konserwatorskiej dla obiektów ujętych w rejestrze zabytków.....	42
8.2. Zakres ochrony konserwatorskiej dla obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków	

1. Wstęp

Dziedzictwem kulturowym nazywamy dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, a jednocześnie to dorobek naszych czasów. Najczęściej kojarzymy dziedzictwo kulturowe z architekturą i sztuką oraz archeologią. Jednak do spuścizny po przodkach należą dawne formy uprawy roli, sposoby produkcji wyrobów charakterystycznych dla danego regionu, a także rozmaite przejawy życia i rozwoju społeczności, co stanowi całość naszej kultury. Należy zatem pamiętać o bogactwie nieodnawialnych źródeł informacji o życiu i działalności przodków oraz o konieczności zachowania tych źródeł dla przyszłych pokoleń. Wzrasta świadomość potrzeby ochrony zabytków wśród mieszkańców naszej gminy. Dbłość o należyty stan i atrakcyjny wygląd obiektów zabytkowych stała się naszym obywatelskim obowiązkiem.

Rewitalizacja poszczególnych obiektów stanowi szansę na ich uratowanie. Stworzenie programu opieki nad zabytkami jest koniecznością przewidzianą ustawą oraz zapotrzebowaniem społecznym. Stanowi także istotny czynnik w upowszechnianiu wiedzy i pomocy skierowanej do właścicieli zabytków w dbaniu o ich dobrą kondycję.

Gmina nie stanie się atrakcyjna dla turystów, jeżeli jej zabytki będą zaniedbane, bądź niewłaściwie promowane czy eksponowane. To niepowtarzalny urok zadbanych domów, miejsc pamięci narodowej oraz walory klimatyczne stanowią osobiwy charakter tego miejsca.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kowala na lata 2010 - 2013 jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie (Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Kowala, Uwarunkowania Rozwoju. Kierunki Zagospodarowania Przestrzennego Gminy). Wyżej wymienione dokumenty określają politykę administracyjną w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Program opieki nad zabytkami jest podstawą współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Taka współpraca, rozwijana w kolejnych latach, powinna przynieść, nie tylko lokalnej społeczności wymierne korzyści, a najistotniejsza z nich, to zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminy zgodnie z Ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. Nr 16, poz. 95) w zakresie zadań własnych realizują sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 7 ust 1 pkt.9). Obowiązek sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami nakłada na gminę art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami). Ustawa reguluje zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, definiuje pojęcie zabytku, określa formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), formy finansowania opieki nad zabytkami i ich ewidencjonowania i inne.

2.1. Cele programu w świetle Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kowala na lata 2010 - 2013 zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą ma na celu :

- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, dziejami i zabytkami gminy Kowala, w tym z wykazem obiektów wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego oraz wykazem obiektów typowanych do wpisu w tym rejestrze jak również z wykazem Gminnej Ewidencji Zabytków,
- zapoznanie z uwarunkowaniami prawnymi dotyczącymi ochrony i opieki nad zabytkami,
- rozpoznanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do powstrzymania procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania,
- podejmowanie działań w zakresie stałego podnoszenia świadomości społecznej o wartościach duchowych i materialnych otaczających nas krajobrazów i konieczności większej troski każdego o ich ochronę, należyte kształtowanie i pielęgnację,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych,
- współpraca z właścicielami zabytków dla zapewnienia im właściwej opieki, wskazywanie potencjalnych źródeł pozyskiwania środków na realizację zadań renowacyjnych, remontowych oraz dotyczących rewitalizacji obiektów zabytkowych,

- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami,

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

3.1. Definicje podstawowych pojęć z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie zabytku, wprowadza pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami.

Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym. Ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytki pogrupowano w trzech kategoriach jako zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. W myśl ustawy ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności :

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Kowala na lata 2010 - 2013

maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznej dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr85, poz. 539, z 1998r. Nr 106, poz. 668 z 2001 r. Nr 129, poz.1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz.984),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji ;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności :

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto „Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”, (art. 6.2 ustawy).

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami (art. 5 ustawy) sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy

zabytku,

- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury

3.2. Uwarunkowania prawne.

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art.5, art. 6 ust. 1 i art.86 Konstytucji RP).

W myśl ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z dnia 17 września 2003 r. art.7) formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Zabytki znajdujące się na terenie województwa wpisuje do rejestru zabytków Wojewódzki Konserwator Zabytków. Wpisu do rejestru można dokonać z urzędu, bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub wieczystego użytkownika gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Do rejestru można również wpisać otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwę geograficzną, historyczną lub tradycyjną tego obiektu. Podobna procedura dotyczy zabytków ruchomych, Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzi także Wojewódzki Konserwator Zabytków. Sposób rejestracji zabytków reguluje w/w ustawa oraz Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.(Dz. U. z 2004 r., Nr 124, poz. 1305).

Na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy, przedstawiający szczególną wartość , określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, taki wniosek może złożyć po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków.

Rada Gminy, w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć *park kulturowy* w celu ochrony krajobrazu kulturowego

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Kowala na lata 2010 - 2013

oraz zabezpieczenia wyróżniających się krajobrazowo terenów z obiektami nieruchomymi charakterystycznymi dla danej miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. W uchwale winny się znaleźć : nazwa parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia.

Po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, wójt sporządza plan ochrony parku kulturowego, a następnie ów plan zatwierdza rada gminy.

Inną formą ochrony obiektów i obszarów zabytkowych są postanowienia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, którego projekt konsultowany jest z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Jednak zgodnie z ustawą z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2003 r. , Nr 80, poz. 717) większość planów miejscowych utraciła w 2004 r. moc prawną.

Realizacja zadań w dziedzinie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Reguluje te kwestię art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001r. , Nr 142, poz. 1591 z późniejszymi zmianami), dokument określa zadania własne gminy: „*zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad nimi*”.

Kolejnym dokumentem planistycznym w gminie jest Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, które wykonuje się obligatoryjnie dla całości gminy, lecz nie jest powszechnie obowiązującym przepisem gminnym (art. 6 ust.7), a jedynie wewnętrznym zobowiązaniem władz gminy, czyli tzw. aktem kierownictwa wewnętrznego.

Zgodnie z ustawą o zagospodarowaniu przestrzennym priorytetem studium jest określenie polityki przestrzennej gminy (art. 6 ust. 1) ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań wynikających z przepisów szczegółowych odnośnie występowania obiektów i terenów chronionych.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego powinien zawierać ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- parków kulturowych.

W myśl ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami każda gmina prowadzi Gminną Ewidencję Zabytków, która stanowi podstawę do sporządzenia Programu Opieki nad

Zabytkami. Ewidencja ta jest prowadzona jako zbiór kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych Wojewódzką Ewidencją Zabytków (art. 21 i 22, Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami). Sam wpis zabytków nieruchomych do Gminnej Ewidencji Zabytków nie przesądza o formie ich ochrony, jednak obok zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, stanowi przesłankę do objęcia tych zabytków ochroną w formie zapisu w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Gminna Ewidencja Zabytków w Kowali stanowiła podstawę do sporządzenia niniejszego programu.

Inne bardzo istotne uregulowania prawne w kwestii ochrony zabytków znajdziemy w następujących dokumentach:

- Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. dotyczy prawa budowlanego (tekst jednolity Dz. U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. dotyczy ochrony środowiska (tekst jednolity Dz. U. 2008 r. Nr 25 , poz. 150) i ustawa z dnia 6 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92, poz. 880).
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. dotyczy gospodarki nieruchomościami (tekst jednolity Dz. U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2001 r. Nr. 13, poz 123).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późniejszymi zmianami).

Ochronę zabytków znajdujących w bibliotekach i muzeach regulują akty prawne:

- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539 z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późniejszymi zmianami).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad nimi.

Narodowa Strategia Kultury na lata 2004 - 2013 przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata

2004 - 2020 stanowi rządowy dokument tworzący ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w dziedzinie kultury, a w szczególności dla współcześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach gospodarki rynkowej, a także zbieżnej z interesami Polski i Unii Europejskiej.

Podstawowym celem strategii jest działanie na rzecz równomiernego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce. Przyjęto następujące priorytety:

- 1) Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe, celem poprawy stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja tych zadań umożliwi zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.
- 2) Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Dokumentem, który służy do wdrożenia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury w kwestii materialnej spuścizny kulturowej Polski jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Program ten jest zgodny z Narodowym Planem Rozwoju (Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r.) z Narodowym Planem Rozwoju, Dz. U. Nr 116, poz. 1206 oraz założeniami do krajowego programu ochrony zabytków. Podstawą do realizacji Narodowego Programu Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” jest uznanie obszaru dziedzictwa jako wykładnię rozwoju i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności i promowania regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

W Narodowym Programie Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” wyznaczone zostały strategiczne cele polityki państwa w dziedzinie ochrony zabytków:

- Przygotowanie skutecznego systemu prawnego - finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
- Podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji o tematyce dziedzictwa kulturowego;
- Poszukiwanie narzędzi wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
- Ograniczenia w dowolnym opiniowaniu konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za postępowanie niezgodne z prawem;
- Intensyfikacja ochrony i promowania dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem kompleksowej poprawy stanu zabytków nieruchomych.

4.2. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020.

Zamierzeniem strategicznym „Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020” jest promocja i zwiększanie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego. Celem działań promocyjnych jest budowanie trwałego i stabilnego wizerunku Mazowsza, jako obszaru o dużym potencjale rozwojowym, którego dynamiczny rozwój oparty jest na wysokich walorach kulturowych, przyrodniczych oraz krajobrazowych.

Promocja regionu powinna być ekspozycją jego mocnych stron, tj.: bogate dziedzictwo kulturowe regionu (zachowana i utrwalona spuścizna materialna i niematerialna) oraz różnicowanie kulturowe i obyczajowe poszczególnych podregionów, istnienie cennych terenów dolin rzecznych, kompleksów leśnych oraz obszarów ujętych w Europejskiej Sieci Ekologicznej NATURA 2000. Wymiernym efektem prowadzonej promocji będzie nie tylko rozwój funkcji turystycznych i przyciągnięcie turystów, ale także aktywizacja obszarów wiejskich, dla których jedną z szans rozwoju jest rozwój agroturystyki oraz innych form turystyki. W tym celu podjęte będą następujące działania:

- wzmocnienie dotychczasowych kierunków działań samorządu, propagujących zasoby dziedzictwa kulturowego oraz rozwój kultury w regionie;
- rewitalizacja zespołów zabytkowych i wykorzystanie ich do rozwoju funkcji turystycznych;
- wsparcie tworzenia lokalnych parków kulturowo-historycznych wokół istniejących zabytków architektury umożliwiających rozwój funkcji turystycznych;
- rozwój sieci szlaków turystycznych w obrębie województwa mazowieckiego, w tym sieci dróg o znaczeniu turystycznym, szlaków i ścieżek rowerowych oraz włączenie ich do sieci;
- w sąsiednich województwach,

Główne zamierzenia strategiczne dotyczące turystyki i kultury:

- wykreowanie pasm turystyczno-kulturowych na rzecz rozwoju usług turystyczno-rekreacyjnych (w tym zwłaszcza w oparciu o unikalne walory najważniejszych ciągów ekologicznych, takich jak dolina Wisły), przy jednoczesnym upowszechnianiu wiedzy o historii regionu i jego bogactwach;
- rozbudowanie zaplecza turystycznego (m.in. hoteli, pensjonatów, schronisk młodzieżowych);
- promowanie turystyki i sportów wodnych poprzez wyznaczenie i utrzymanie szlaków wodnych, rozwój żeglugi rzecznej oraz zaplecza towarzyszącego np. porty, przystanie,

stanice, ośrodki turystyki wodnej;

- rozwijanie zintegrowanego systemu promocji i informacji turystycznej;
- utworzenie we współpracy z samorządami lokalnymi, regionalnej sieci obsługi ruchu turystycznego;
- dostarczającej autoryzowanej oferty turystyczno-wypoczynkowej dla różnych segmentów rynku turystyki i wypoczynku w regionie;
- tworzenie dogodnych warunków do rozwoju kompleksów wypoczynkowych, rekreacyjnych i balneologicznych wraz z zakładami geotermalnymi oraz ich promocja;
- promocja wartości turystycznych regionu przy użyciu reklamy i upowszechniania wiedzy we współpracy z organizatorami turystyki;
- promowanie bogactwa Kampinoskiego Parku Narodowego, parków krajobrazowych, unikalnych tradycji: kurpiowskich, łowickich, podlaskich, kołbielskich oraz innych, czemu służyć będą organizowane wystawy twórczości regionalnej;
- wspieranie inicjatyw mających na celu promocję działalności sprzyjającej integracji Mazowsza, jako regionu o bogatej historii, wartościach przyrodniczych i wyrazistej tożsamości;
- wspieranie działalności Biura Przedstawicielskiego Województwa Mazowieckiego w Brukseli, które umożliwia efektywną promocję Mazowsza w Unii Europejskiej;
- zorganizowanie Regionalnej Organizacji Turystycznej oraz lokalnych organizacji turystycznych;
- powołanie Centrum Folklorystycznego skupiającego najciekawsze i unikalne wytwory kultur regionalnych;
- wydawanie publikacji promocyjnych oraz kreowanie pozytywnego wizerunku regionu w mediach.

4.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego.

Celem polityki „Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego” w zakresie ochrony i wykorzystania wartości kulturowych jest kształtowanie tożsamości kulturowej Mazowsza.

Polityka ta adresowana jest do rejonów miast i miejscowości charakteryzujących się najcenniejszymi układami urbanistycznymi, wartościami krajobrazowymi, tradycją historyczną i zabytkowymi obiektami architektonicznymi. Materialnym i przestrzennym wymiarem tej polityki jest ochrona obszarów o najcenniejszych elementach krajobrazu kulturowego i historycznego takich jak:

- krajobrazy kulturowe,
- krajobraz kulturowy wsi i małych miast,
- zespoły budownictwa drewnianego,
- ośrodki tożsamości kulturowej regionu,
- układy ruralistyczne i urbanistyczne,
- miejsca pamięci narodowej.

W sferze świadectw kultury niematerialnej polityka województwa będzie realizowana poprzez:

- propagowanie wiedzy o regionie i małych ojczyznach,
- pielęgnowanie odrębności kulturowej i wspieranie tożsamości ludowej,
- promowanie walorów kulturowych regionu oraz regionalnego folkloru poprzez różne formy organizacji imprez folklorystycznych - kulturowych oraz informacje w mediach i wydawnictwach docierających do szerokiej rzeszy odbiorców,
- edukacja w zakresie historii regionu i jego tożsamości kulturowej,
- wykorzystywanie nowoczesnych technologii do zwiększenia możliwości edukacyjnych zapoznania się z dorobkiem kultury regionalnej i spuścizny kulturowej.

4.4. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009.

Celem strategicznym „Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009” jest utrwalanie dziedzictwa kulturowego regionu w celu budowania tożsamości regionalnej oraz promocji turystycznej Mazowsza w kraju i za granicą w połączeniu z aktywizacją obywatelską i zawodową społeczności lokalnych, kreowanie turystycznych pasm przyrodniczo - kulturowych.

Cele operacyjne:

- zachowanie materialnej i niematerialnej spuścizny historycznej regionu;
- ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego wsi i miast historycznych;
- utrwalanie zasobów dziedzictwa kulturowego w świadomości mieszkańców;
- promocja walorów kulturowych Mazowsza z wykorzystaniem nowoczesnych technologii;
- zwiększenie dostępności obiektów zabytkowych poprzez ich wykorzystanie dla funkcji turystycznych, kulturalnych i edukacyjnych - kreowanie pasm przyrodniczo - kulturowych.

Głównymi działaniami zachowania materialnej i niematerialnej spuścizny historycznej regionu są:

1. opieka nad zabytkami nieruchomymi - rozpoznanie i weryfikacja zasobów środowiska kulturowego;
2. integracja systemów ochrony krajobrazu, przyrody i dziedzictwa kulturowego;
3. eksponowanie zabytków o szczególnej wartości:
  - ośrodków krystalizujących regionalny krajobraz kulturowy;
  - ważniejszych stanowisk archeologicznych;
  - zabytków ruchomych zwłaszcza wytworów sztuki czy rzemiosła ludowego.
4. zapobieganie degradacji zabytków:
  - wspieranie rewaloryzacji obiektów zabytkowych i działań służących opiece nad zabytkami;
  - opracowanie zasad współpracy samorządów: wojewódzkiego, gminnych i powiatowych przy realizacji zadań ochrony zabytków, zwłaszcza warunków i form współpracy z właścicielami zabytków;
  - opracowanie zasad postępowania w sytuacjach kryzysowych zagrożenia materialnego istnienia zabytków i ich wdrażanie;
  - budowanie społecznej akceptacji dla ochrony zabytków; prowadzenie stałej współpracy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w zakresie opracowania i monitorowania listy zabytków zagrożonych w istnieniu.
5. kształtowanie postaw promujących działania chroniące zabytki:
  - upowszechnianie standardów wytycznych do prac konserwatorskich, restauratorskich, zabezpieczających, ratowniczych i interwencyjnych.

Głównymi działaniami ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego wsi i miast historycznych są:

1. wypracowanie modelu wdrażania lokalnych programów rewitalizacji centrów małych miast historycznych;
2. promowanie tradycyjnych wzorców lokalnej architektury;
3. wspieranie rewitalizacji zespołów ruralistycznych i urbanistycznych.

Głównymi działaniami utrwalania zasobów dziedzictwa kulturowego w świadomości mieszkańców są:

1. kreowanie wyobrażeń na temat tożsamości historycznej i kulturowej Mazowsza, z uwzględnieniem specyfiki lokalnej;
2. wykorzystanie tożsamości i wartości dziedzictwa jako elementu rozwoju regionalnego i lokalnego;
3. wspieranie działań organizacji pozarządowych w realizacji zadań związanych z edukacją regionalną;

4. wspieranie twórczości artystycznej, ludowej o znaczeniu lokalnym, regionalnym i ogólnonarodowym;
5. promowanie najlepszych rozwiązań w zakresie realizacji programów edukacyjnych o historii regionu (np. w formie konkursów).

Głównymi działaniami promocji walorów kulturowych Mazowsza z wykorzystaniem nowoczesnych technologii są:

1. opracowanie i wdrażanie systemu informacji o najcenniejszych zabytkach regionu, ze szczególnym uwzględnieniem Warszawy jako metropolii o znaczeniu europejskim;
2. wykorzystanie nowoczesnych technologii do zwiększania dostępności dorobku kultury regionalnej;
3. promocja kultury ludowej Mazowsza;
4. wykorzystanie tożsamości kulturowej jako elementu marketingowego.

Głównymi działaniami zwiększania dostępności obiektów zabytkowych poprzez ich wykorzystanie dla funkcji turystycznych, kulturalnych i edukacyjnych są:

1. kreowanie pasm (powiązań) przyrodniczo - kulturowych w województwie ze szczególnym uwzględnieniem szlaków nadrzecznych;
2. wspieranie działań dotyczących komercyjnego wykorzystania obiektów zabytkowych na cele kulturalne, turystyczne i edukacyjne;
3. opracowanie modelu wykorzystania zadań opieki nad zabytkami dla generowania nowych miejsc pracy.

4.5. Kształtowanie tożsamości regionu oraz kreowanie i promocja jego produktu.

Kreowanie i promocja produktu regionalnego, nie tylko przyczyni się do budowania i wzmocnienia tożsamości i atrakcyjności regionu, ale także stanowić będzie ważny element jego promocji w wymiarze krajowym i europejskim. Województwo mazowieckie ze względu na swoje walory kulturowe, turystyczne i przyrodnicze ma ogromne możliwości promowania lokalnych, niepowtarzalnych produktów ściśle związanych ze środowiskiem geograficznym, kulturą oraz gospodarką regionu.

W związku z tym zostaną podjęte następujące działania polegające na :

utworzeniu instytucjonalnych ram, np. za pomocą regionalnego systemu certyfikacji, dla wspierania rozwoju marek regionalnych (np. tradycyjnych produktów żywnościowych czy produktów turystycznych);

- wspieraniu organizacji i stowarzyszeń regionalnych i lokalnych, które nie tylko kultywują wartości tradycyjne, ale również kreują aktywne postawy społeczne,

lokalny patriotyzm, a także integrują społeczności lokalne w dostosowywaniu się do nowych warunków społeczno – gospodarczych;

- ochronie i promocji, którymi powinny zostać objęte zespoły urbanistyczne i dziedzictwo drewniane (w tym cenne krajobrazy kulturowe wsi i małych miast);
- promocji unikalnych zabytków architektury, miejsc pamięci narodowej oraz zamieszkania i pobytu wielkich twórców identyfikujących się z regionem;
- wspieraniu rozwoju dziedzin nauki, w tym humanistycznych, mających istotny wpływ na zachowanie i popularyzację dziedzictwa kulturowo - historycznego Mazowsza;
- kreowaniu regionalnych ośrodków tożsamości kulturowej;
- pielęgnowaniu i kultywowaniu lokalnych tradycji i zwyczajów, znajomości historii regionu;
- wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji kulturalnej, promującego dziedzictwo kulturowe i tradycję, funkcjonującego jako portal internetowy, dzięki któremu podawane będą informacje o wydarzeniach kulturalnych, wystawach, targach regionalnych i zagranicznych promujących Mazowsze;
- promocji odrębności historyczno - kulturowej Mazowsza, nurtów kultury ludowej i wysokiej, dążąc do zahamowania pogłębiającej się dysproporcji między nimi poprzez aktywne wsparcie ośrodków i środowisk lokalnych, a także poprawę dostępu do kultury skupionej w Warszawie dla ludności spoza stolicy;
- organizowaniu okolicznościowych i stałych imprez lokalnych (targów, festiwali, konkursów);
- podjęciu szerszych działań promocyjnych wśród regionów polskich i europejskich;
- prezentowaniu szerokiej oferty związanej z kulturą regionu (obrzędy, rękodzieło, tradycje, kapele i zespoły folklorystyczne) oraz opracowanie katalogu ofert produktów regionalnych;
- ekspozycji regionalnych produktów ekologicznych i turystycznych, uwzględniających lokalne tradycje;
- upowszechnianiu wiedzy o regionie poprzez organizowanie seminariów, debat, dyskusji oraz imprez.

4.6. Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa.

Wspólne inicjatywy między regionami przyczynią się do lepszego gospodarowania zasobami regionu oraz wspólnej realizacji przedsięwzięć, często o kluczowym charakterze, które przyczynią się do ich promocji.

- ochrona środowiska na jednorodnych obszarach o cennych walorach przyrodniczych i krajobrazowych, sztucznie rozdzielonych granicami administracyjnymi, tj. na terenie parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu i obszaru funkcjonalnego „Zielone Płuca Polski”;
- wspieranie realizacji inicjatywy turystyczno- rekreacyjnej „Zielony Szlak Rowerowy Mazowsza” w ramach Europejskich szlaków rowerowych Euro Velo i Greenways;
- utworzenie miejsca promocji regionu, służącego jednocześnie różnym celom - inwestycją taką będzie centrum kongresowo - wystawiennicze skupiające wokół siebie ważne wydarzenia w regionie o znaczeniu międzynarodowym i regionalnym;

4.7. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanym na poziomie powiatu.

4.8. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020.

Przesłanki opracowania Strategii Rozwoju Powiatu Radomskiego

Pluralizm demokratyczny, trójstopniowy samorząd terytorialny i gospodarka wolnorynkowa, która podatna jest na ciągle zmiany koniunkturalne, wymagają od jednostek terytorialnych planowania i zarządzania strategicznego. Stanowi to istotny i ważny instrument, który ma ukierunkować działania i umożliwić podejmowanie decyzji lokalnych struktur zarządzania zarówno w najbliższym okresie jak również w odległej perspektywie czasowej. Dynamiczne przemiany społeczno – rynkowe, sytuacja finansowa, wielopodmiotowość życia społecznego i gospodarczego stwarzają potrzebę podejmowania działań w celu wykorzystania istniejącego potencjału przy równoczesnym minimalizowaniu występujących zagrożeń. Dlatego przygotowanie wieloletniego opracowania strategicznego ma wspomóc prorozwojową działalność lokalnego samorządu.

Strategia rozwoju to wyraz zintegrowanego planowania społeczno – gospodarczego, przestrzennego i ekologicznego. W ujęciu ogólnym oznacza ona sposób osiągania wyznaczonych celów poprzez sterowanie rozwojem. Wyznaczenie celów rozwoju zostaje poprzedzone przeprowadzeniem oceny stanu istniejącego (aktualnego), wydobycia problemów społecznych i gospodarczych, a także określenia obiektywnych zagrożeń i szans, których wykorzystanie jest uznaniowe. Analiza relacji pomiędzy tymi sferami pozwala na określenie podstawowych mechanizmów rozwoju powiatu. Cele rozwoju to przede wszystkim odbicie aspiracji i dążeń społeczności lokalnej, które mają zmierzać do rozwiązania zidentyfikowanych

problemów i likwidacji wszelkich zagrożeń. Wskazuje założenia rozwoju powiatu, cele oraz zadania i projekty wdrożeniowe.

Planowanie strategiczne nie wynika z uwarunkowań zewnętrznych czy standardów unijnych, ale przede wszystkim z pragmatyzmu władz powiatu. Dzięki powiązaniu celów z zadaniami rozwoju zostanie zapewniona skuteczność i efektywność działań chociażby w zakresie gospodarowania zasobami tkwiącymi w potencjale ludzkim i środkach finansowych. Planowanie, monitorowanie i ocena realizowanych celów w połączeniu z jawnością życia publicznego będą sprzyjać aktywności i integracji społeczności lokalnej wokół zadań realizowanych przez samorząd powiatu.

Wskazane jest, aby planowanie przyszłego rozwoju posiadało charakter otwarty, ciągły i elastyczny, ponieważ umożliwia to dostosowanie do szybko i dynamicznie zmieniającego się otoczenia. Dlatego Strategia Rozwoju Powiatu Radomskiego jest dokumentem, którego aktualizacja powinna być przeprowadzana na bieżąco, w celu ciągłego uwzględniania zmian zachodzących we wszystkich istotnych uwarunkowaniach wewnętrznych.

Strategia Rozwoju Powiatu Radomskiego jest planistycznym dokumentem, otwartym na ciągle możliwości aktualizacji i modyfikacji uwarunkowań. Ponadto jest on otwarty również ze względu na niezamknięty zbiór działań strategicznych, operacyjnych i propozycji zadań. Cele i zadania zawarte w dokumencie mogą być jak najbardziej stopniowo konkretyzowane, począwszy od ogólnego ich zapisu, aż do formy projektów i biznesplanów.

Konieczne jest ciągle monitorowanie i ocena realizacji przyjętych kierunków działania, jak również analiza zmian uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych rozwoju powiatu zwoleńskiego. Wyniki oceny po ich analizie będą dla władz powiatu podstawą do wprowadzania ewentualnych zmian i nowelizacji Strategii.

Główne cele opracowania strategii :

Stworzenie formalnych i organizacyjnych podstaw dla sprawnego i efektywnego zarządzania zrównoważonym rozwojem powiatu poprzez:

- dokonanie zobiektywizowanej identyfikacji podstaw rozwoju powiatu, tj. zasobów stanowiących względnie trwałe uwarunkowania realizacji ogólnych celów strategicznych,
- dokonanie wnikliwej i kompleksowej oceny wszystkich czynników realizacji ogólnych celów strategicznych (ocena szans i zagrożeń społeczno – gospodarczego rozwoju powiatu),
- określenie instrumentów i procedur osiągnięcia celów strategii poprzez sprecyzowanie i przypisanie właściwym podmiotom odpowiednich zadań realizujących,

- określenie i wyznaczenie kierunków polityki samorządu powiatu, które mają umożliwić elastyczne i ciągle reagowanie na zmiany uwarunkowań wynikających z powiązań z układem zewnętrznym,
- umocnienie kierunków polityki władz powiatu w odniesieniu do dziedzin pozostających w zakresie jego kompetencji charakteryzujących zasady realizacji przyjętych celów i zadań strategicznych,

Stworzenie płaszczyzny współpracy pomiędzy samorządem powiatowym a pozostałymi szczeblami samorządu terytorialnego oraz innymi podmiotami, które uczestniczą w kształtowaniu warunków rozwoju powiatu poprzez:

- weryfikację gminnych zamierzeń strategicznych w ramach zaakceptowanych priorytetów w poniższej strategii,
- przenoszenie lokalnych inicjatyw strategicznych na wyższe szczeble decyzyjne (województwo, kraj),
- wspomaganie realizacji gminnych celów i zamierzeń strategicznych przyjęte jako zasada formułowania zadań strategicznych,
- koordynację i analizę działań prorozwojowych, które będą podejmowane przez władze gmin i powiatu,
- kształtowanie potrzeby integracji społeczności na obszarze powiatu, poczucia tożsamości kulturowej i patriotyzmu lokalnego.

Potrzeba sprostania wyzwaniom konkurencyjności i otwartości związana z członkostwem Polski w Unii Europejskiej:

- maksymalne wykorzystanie możliwości pozyskania zewnętrznych środków finansowych na realizację inicjatyw prorozwojowych,
- określenie zadań realizujących cele strategiczne powiatu z dostosowaniem do możliwości ich współfinansowania ze środków unijnych i krajowych,
- eksponowanie walorów powiatu, promocja dziedzictwa kulturowego, środowiska przyrodniczego, tworzenie wizerunku powiatu otwartego i sprawnie funkcjonującego w ramach europejskiego regionu.

Aktywizacja i mobilizacja społeczności lokalnej powiatu w ramach realizacji kluczowych zadań mających na celu poprawę warunków bytowych:

- zaangażowanie przedstawicieli społeczności lokalnej w formułowaniu kierunków polityki rozwoju społeczno – gospodarczego swojej „małej ojczyzny”,
- integracja społeczności lokalnej jako warunek sprzyjający i umożliwiający realizacji

inicjatyw prorozwojowych (akceptacja opinii publicznej dla przyjętych celów strategicznych powiatu oraz metod ich osiągnięcia – „uspołecznienie” strategii),

- wdrożenie proceduralnych ram zaangażowania społeczności lokalnej w realizację przyjętych celów i zadań.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kowala.

5.1.1. Ogólna charakterystyka gminy.

Położenie gminy Kowala. Obszar gminy położony jest w południowej części województwa mazowieckiego. Graniczy ona od północy z Radomiem oraz miastem Zwolen, od wschodu z Radomiem i gminą Skaryszew, od południa gminami Orońsko i Wierzbica, a od zachodu z gminą Wolanów. Ogólna powierzchnia gminy wynosi 74,7 km², na jej terenie znajduje się 18 sołectw : Augustów, Bardzie, Dąbrówka Zabłotnia, Grabina, Huta Mazowskańska, Kończyce Kolonia, Kosów, Kotarwice, Kowala, Ludwinów, Maliszów, Mazowszan, Młodocin Mniejszy, Parznice, Romanów, Rożki, Ruda Mała, Tablice, obecna ilość mieszkańców 10.700 osób.

Rzeźba. Gmina Kowala leży na Równinie Radomskiej stanowiącej strefę przejściową między Wyżyną Kielecko-Sandomierską a Kotliną Kozienicką. Jest obszarem o wysokości o powierzchni lekko falistej, obniżającej się w kierunku północnym. Rzeźba terenu ukształtowana została w wyniku akumulacji lodowca i wód polodowcowych, erozji oraz akumulacji rzek i wiatru.

Warunki geologiczno-gruntowe w gminie są na ogół korzystne dla lokalizacji zabudowy i produkcji rolniczej, chociaż zróżnicowane. Dominują następujące utwory geologiczne : piaski, namuły, torfy. W obszarach dolinnych, zagłębiach terenowych o płytkim zaleganiu wód gruntowych – występują utwory aluwialne i grunty bagienne wykształcone w postaci namułów organicznych, miejscami zatorfionych. Są to grunty organiczne, nieskonsolidowane, nawodnione – niekorzystne dla budownictwa, predysponowane do pełnienia funkcji użytków zielonych. Obszary wysoczyznowe zbudowane są na ogół z utworów piaszczystych różnych granulacji

z gliną piaszczystą w podłożu. Są to grunty o warunkach korzystnych dla budownictwa.

Na omawianym obszarze występują w przewadze obszary wysoczyznowe o ograniczonych warunkach fizjograficznych z uwagi na występowanie przypowierzchniowych wód

gruntowych, z gruntami podłoża gliniastymi o zróżnicowanej konsystencji i stopniu skonsolidowania. Są to obszary kwalifikujące się do zabudowy z ograniczeniami – zalecana zabudowa bez podpiwniczeń. W dolinach rzek i cieków oraz na ich obrzeżu występują grunty kwalifikujące się warunkowo do zabudowy - posadowienie budynków powinno być poprzedzone badaniami geotechnicznymi gruntu.

5.1.2. Cel i kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy

Realizacja polityki przestrzennej na obszarze gminy materializować się będzie w zagospodarowaniu, na długie lata odzwierciedlającym stan gospodarki gminy jak i stopień zaangażowania władz i społeczności lokalnej w możliwość wykorzystania koniunktury na rynku inwestycyjnym, a także na wrażliwość w zakresie kształtowania środowiska zamieszkiwania przyjaznego mieszkańcom gminy. Ważnym elementem polityki władz samorządowych jest to, aby umiejętnie wykorzystać i uzupełniać splot zdarzeń i skutków, które stwarzają możliwości wykorzystania szans, jakie posiada gmina.

Utrzymanie wzrostu gospodarczego i aktywności gminy na rynku inwestycyjnym wpływać będą na zwiększenie popytu na różnego rodzaju działalność wytwórczą i usługową, a zatem i na wzrost popytu na tereny inwestycyjne. Gmina Kowala, leżąca przy ważnym szlaku krajowej komunikacji drogowej oraz zajmująca teren w pobliżu miasta Radomia - ośrodka obsługi tego regionu, jest właśnie terenem, gdzie od kilku lat daje się zauważyć wzrost inwestycji i ilości podmiotów gospodarczych (50% ludności utrzymuje się z pracy poza rolnictwem).

Realizacja inwestycji ponadlokalnych na obszarze gminy, szczególnie w zakresie komunikacji i infrastruktury technicznej, przyczyni się do wzrostu zainteresowania gminą jako miejscem lokalizacji nowych inwestycji. Decentralizacja finansów publicznych i wzrost dochodów budżetowych gmin pozwoli na przygotowanie lub rozszerzenie oferty terenowej (na przykład przez zwiększenie zasobów komunalnych), jaką gmina może zaproponować inwestorom poszukującym miejsca na swoje inwestycje. Działania takie znacznie podwyższają stopień konkurencyjności gminy na rynku inwestycyjnym.

Realizacja inwestycji związanych z dopływem środków do budżetu gminy stwarza możliwości poszerzenia zakresu realizacji zadań własnych. Stopień realizacji tych zadań wpływa niezaprzeczalnie na jakość życia mieszkańców gminy. Tylko w takiej sytuacji można oczekiwać zwiększonej aktywności i determinacji społeczności lokalnej w zakresie zgodnego z zasadami ekologicznej równowagi i funkcjonalnej sprawności zagospodarowywania kolejnych terenów gminy. Zagospodarowania noszącego cechy estetycznej atrakcyjności i ład

przestrzennego, którego właściwe kształtowanie jest również jednym z podstawowych zadań własnych gminy.

Prawidłowe kształtowanie ogniw wyżej wymienionego łańcucha przyczynowo-skutkowego, aktywność samorządu gminy i jego mieszkańców w działaniach na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego przy jednoczesnym dążeniu do optymalnego wykorzystania istniejących możliwości rozwojowych i zagospodarowywanie obszaru gminy zgodnie z prawem i zasadami polityki określonej w niniejszym studium, pozwoli na harmonijny rozwój gminy i jej mieszkańców.

Rozwój zagospodarowania przestrzennego gminy Kowala to sukcesywne osiąganie przyjętych celów i kierunków zagospodarowania przestrzennego poprzez realizację zagospodarowania przestrzennego na określonych terenach z uwzględnieniem ich predyspozycji do zabudowy.

Cel i kierunki rozwoju zagospodarowania przestrzennego, sformułowane zostały w wyniku wszechstronnej analizy uwarunkowań :

Za niedostatki w zagospodarowaniu przestrzennym gminy uważa się:

- niezadawalający stan techniczny dróg i przejazdów kolejowych,
- występowanie obiektów o złym stanie estetycznym i technicznym,
- mała czytelność struktury funkcjonalno-przestrzennej, brak współczesnych, przestrzennych założeń urbanistycznych i elementów tożsamości gminy,
- braki w wyposażeniu gminy w urządzenia infrastruktury technicznej i społecznej,
- mały stopień lesistości gminy i uszkodzenia lasów przez działający w sąsiedztwie przemysł.

Potencjałami gminy stanowiącymi szansę jej rozwoju są :

- położenie gminy w bezpośrednim sąsiedztwie dużego miasta i w sąsiedztwie ważnych szlaków komunikacyjnych,
- niewielki rozwój demograficzny gminy (przewidywany wzrost liczby mieszkańców z 9636 obecnie do 12400 w 2020 roku), który pozwala na intensyfikację działań w zakresie podwyższenia jakości zagospodarowania przestrzennego,
- występowanie lasów, które wykorzystywane są do celów rekreacyjnych,
- występowanie obiektów zabytkowych.

Rozwój gminy ukierunkowany na usuwanie niedostatków zagospodarowania przestrzennego, z jednoczesnym wykorzystywaniem potencjałów rozwoju, wiąże się przede wszystkim z dążeniem do osiągnięcia przyjętego za nadrzędny następującego celu:

UKSZTAŁTOWANIE LOKALNEGO OŚRODKA OBSŁUGI LUDNOŚCI I
POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW GMINY
O WIELOFUNKCYJNEJ STRUKTURZE PRZESTRZENNEJ NA ZASADACH
ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO.

Kowala występuje w nim jako gminny ośrodek podstawowych instytucji obsługi ludności i rolnictwa, korzystnie położony w bezpośrednim sąsiedztwie dużego miasta, posiadający dobre połączenia komunikacyjne. Obszary gminy, położone wzdłuż linii kolejowej oraz głównych tras komunikacyjnych, stanowią obszar zurbanizowany „zdelimitowanej strefy zurbanizowanej miasta Radomia”. Biorąc za podstawę rozpoznane, uwarunkowania rozwoju zagospodarowania przestrzennego wynikające z:

- dotychczasowego zagospodarowania i uzbrojenia obszaru miasta,
- dotychczasowego przeznaczenia terenów i wniosków w sprawie zmiany przeznaczenia,
- występowania obiektów i terenów chronionych na podstawie przepisów szczególnych,
- stanu i funkcjonowania środowiska przyrodniczego i kulturowego,
- stanu rolniczej przestrzeni produkcyjnej,
- prawa własności gruntów,
- jakości życia mieszkańców,
- zadań służących realizacji ponadlokalnych celów publicznych,

Zostały określone następujące kierunki rozwoju zagospodarowania przestrzennego gminy Kowala:

1. racjonalne korzystanie z zasobów środowiska przyrodniczego z uwzględnieniem zasad jego ochrony i rekultywacji,
2. ochrona rolniczej przestrzeni produkcyjnej,
3. ochrona środowiska kulturowego gminy i wykorzystanie jej cennych zasobów dla rozwoju turystyki,
4. stworzenie warunków dla rozwoju zabudowy mieszkaniowej niezbędnej dla zaspokojenia potrzeb społeczności lokalnej w tym zakresie,
5. stworzenie warunków dla rozwoju działalności handlowej, usługowej i produkcyjnej,
6. poprawa wyposażenia gminy w obiekty i urządzenia infrastruktury technicznej i społecznej,
7. systematyczna modernizacja i poprawa parametrów technicznych sieci dróg i ulic, a także budowa ścieżek rowerowych.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy muszą być realizowane z uwzględnieniem:

1. uwarunkowań, które wpływają na wykluczenie terenów z zabudowy, jak na przykład występujące na obszarze gminy:

- zbiorniki wód powierzchniowych,
- kompleksy leśne i obszary przewidywane do zalesienia,
- obszary gruntów słabonośnych i podmokłych,
- występowanie złóż piasku i pospółki w strefie wzmocnienia systemu przyrodniczego.

3. uwarunkowań, które wpływają na ograniczenia w zagospodarowaniu terenów, jak na przykład:

- objęcie obszaru szczególnymi formami ochrony, związanymi z zakazami i nakazami w zakresie gospodarki przestrzennej,
- ustanowienie obszaru najwyższej ochrony głównych zbiorników wód podziemnych (ONO),
- obszary systemu przyrodniczego gminy,
- występowanie gruntów rolnych najwyższych klas bonitacyjnych,
- hałas od lotniska w Radomiu,
- występowanie stanowisk archeologicznych,
- występowanie leju depresyjnego,
- występowanie złóż surowców mineralnych.

5.1.3. Polityka przestrzenna

Rozwój gminy bez aktywnej i ukierunkowanej ingerencji władz samorządowych, posiadających zarysowaną strategię rozwoju i posługujących się zasadami polityki określonej w studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego, byłby chaotyczny, a czasami wręcz niemożliwy. Rozwiązywanie problemów doraźnych bez uwzględniania występujących uwarunkowań, zaniechanie procesu powiększania zasobów gruntów komunalnych oraz odkładanie w czasie kluczowych dla rozwoju przedsięwzięć inwestycyjnych, prowadziłyby do zaniku wiarygodności inwestycyjnej. Szanse rozwoju gospodarczego i przestrzennego mogłyby przejąć inne ośrodki. Dużego znaczenia nabiera zatem odpowiedni sposób wykorzystania szans rozwojowych związanych z rozwojem gminy w sąsiedztwie regionalnego ośrodka miejskiego, w komplementarnym powiązaniu z jego funkcjami i wykorzystania możliwości kreowania wizerunku gminy na jego tle. Działalność gminy powinna być zatem ukierunkowana na:

- dostosowanie zarządzania w gminie do gospodarki wolnorynkowej,
- prowadzenie aktywnej polityki promocji gminy na rynku inwestycyjnym,

- prowadzenie aktywnej polityki w zakresie gospodarki nieruchomościami w tym nieruchomościami, które mogą być przeznaczone pod zabudowę przemysłową i letniskowo-rekreacyjną,
- przeciwdziałanie zagrożeniom środowiskowym,
- aktywizację i integrację społeczności lokalnej wokół rozwiązywania problemów harmonijnego rozwoju gminy.

Niezbędne jest także opracowanie programu inwestycji infrastrukturalnych w gminie, co pozwoli na poinformowanie inwestorów, zarówno budownictwa mieszkaniowego jak i budownictwa związanego z działalnością gospodarczą, o kolejności przygotowywania terenów, które są, lub mogą być, przeznaczone pod procesy urbanizacyjne.

Rozwój inwestycji w gminie generuje również popyt na usługi w zakresie usług bytowych, usług związanych z ochroną i rehabilitacją zdrowia, jak również usług związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem. W tym zakresie usługi realizowane być mogą wspólnie z gminami sąsiednimi, w tym z miastem Radomiem. Na terenie gminy Kowala wskazuje się tereny, które mogą być przeznaczone na rekreację i wypoczynek. Odpowiednie wyposażenie tych terenów w obiekty obsługi, może stanowić czynnik aktywizujący rozwój usług w ogóle.

Realizacja zamierzonych celów rozwoju gminy wymagać będzie:

- określenia zasad tworzenia zasobów gruntów i umożliwienie ich dostępności dla pożądanym w gminie inwestorów,
- opracowania programu działań mających na celu przygotowanie poszczególnych terenów pod określone działania,
- opracowania ofert w ramach strategii marketingowej,
- przygotowania banku danych o gminie i jej promocja wśród inwestorów krajowych i zagranicznych,
- przygotowania opracowań planistycznych z odpowiednim wyprzedzeniem w stosunku do planowanych inwestycji,
- konsekwentna i kompleksowa realizacja ustaleń polityki przestrzennej.

W długofalowej polityce tworzenia korzystnych warunków rozwoju zagospodarowania gminy należy prowadzić stałą analizę następujących działań, tworzących spiralę postępu:

1. kreowanie warunków dynamicznego rozwoju,
2. czerpanie korzyści z przyjętego kierunku rozwoju (korzystne warunki dla podnoszenia poziomu życia mieszkańców),
3. analiza efektów podejmowanych działań,
4. niezbędne korekty kierunków rozwoju i przeprowadzenie restrukturyzacji działań.

Podejmowanie takich działań stwarza prawidłowy klimat społeczny w gminie i przyczynia się do kształtowania poszukiwanego przez inwestorów i oczekiwanego przez mieszkańców wizerunku gminy.

5.2. Zabytki nieruchome

Zabytki nieruchome na terenie gminy to przede wszystkim zabytki architektury sakralnej kościoły : w Bardzicach, Kowali, cmentarz w Kowali a na nich rzeźby i płyty nagrobne, kapliczki i krzyż przydrożne w Bardzicach, Grabinie, Józefowie, Hucie Mazowszańskiej, Kosowie, Kowali, Mazowszanach, Romanowie, Parznicach, Rudzie Małej, Rożkach. Architekturę świecką na obszarze gminy reprezentują ruiny dworu w Kosowie. Na terenie gminy znajduje się bardzo mała ilość przykładów budownictwa drewnianego – kościół w Bardzicach, budynki mieszkalne w Dąbrowie Zalotniej, Grabinie, Hucie Mazowszańskiej, Kosowie, Mazowszanach, Romanowie, Rudzie Małej, Rożkach. Są to ostatnie przykłady wartościowego budownictwa drewnianego na terenie gminy.

Stan utrzymania zabytków nieruchomych jest bardzo różny. Dobrze utrzymane są kościoły.

Wiele zabytków wymaga podjęcia prac remontowych i rewaloryzacyjnych. Niektóre z nich stopniowo poddawane pracom remontowo-konserwatorskim odzyskują dawną świetność.

GMINA Kowala	Bardzice	kościół parafialny, p.w. św. Andrzeja Boboli, drewniany	1771 - 1773	176/A/82	18.06.1982	
	Kosów	ruiny dworu, murowany	poł. XIX w.	437/A/90	03.10.1990	
	Kowala	Kościół parafialny, p.w. św. Wojciecha, murowany i dzwonnica	1801	78/A/81	10.03.1981	
	Kowala	park	XIX w.	764/A/57	18.12.1957	
	Kowala Stępcocina	cmentarz	XX w.	467/A/91	05.11.1991	
	Mazowszany	park	XIX w.	753/A/57	19.12..1957	

5.3. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome w gminie wpisane do rejestru zabytków to przede wszystkim wyposażenie kościołów : p.w. św. Andrzeja Boboli w Bardzicach i p.w. św. Wojciecha w Kowali. Składają się na nie m.in. : ołtarze - główny, boczne, ambony, chóry muzyczne, organy, ławy, konfesjonały, meble, naczynia liturgiczne, wota, rzeźby, obrazy, epitafia, świeczniki, tabernakula, feretrony, szaty liturgiczne razem .

5.4. Zabytki archeologiczne

Teren gminy Kowala archeologicznie znajduje się na sześciu obszarach AZP :
75-66, 75-67, 75-68, 76-66, 76-67, 76-68

Fizjograficznie teren wchodzi w skład Niziny Mazowieckiej jej południowej części i należy do Równiny Radomskiej położonej na południe od Doliny Białobrzesckiej pomiędzy Przedgórzem Iłżeckim od południa, Równiną Kozienicką i Małopolskim Przełomem Wisły. W znacznej większości jest to denudacyjna równina o zdegradowanej pokrywie utworów czwartorzędowych, pod która zalegają warstwy jurajskie i kredowe. na terenie brak większych cieków wodnych. W części południowej występuje dolina rzeki Mlecznej i Kosówki w południowej rzeka Oronka.

Przed przystąpieniem do weryfikacji terenowej wykonano kwerendy w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie – Delegatura w Radomiu, w Dziale Archeologii Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu, w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie oraz w Archiwum Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. W kwerendach uwzględniono dostępną literaturę przedmiotu. Obszar 75-66 oraz 75-67 badano powierzchniowo w roku 2007, pracami kierowała mgr Marzena Kasprzycka. Obszar 75-68 przebadał powierzchniowo mgr Kazimierz Nowicki w 1984 r. Obszar 76-66 w 1985 r. przebadala ekipa pod kierunkiem mgr Elżbiety Skubichy. Obszary 76-67 i 76-68 przebadala w 1984 r. mgr Iwona Micke.

Prace związane z weryfikacją w ramach Gminnej Ewidencji Zabytków dla gminy Kowala wykonano w marcu 2010 r. Po zweryfikowaniu materiałów archiwalnych, literatury i prospekcji terenowej wykonano zestawienie 57 stanowisk archeologicznych z obszaru gminy. Na obszarze gminy dominuje osadnictwo z czasów epoki kamienia po wczesną epokę brązu oraz osady otwarte i punkty osadnicze z okresu od wczesnego średniowiecza poprzez średniowiecze i późne średniowiecze do czasów nowożytnych.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Kowala na lata 2010 - 2013

Zagrożenie dla istniejących stanowisk istnieją przede wszystkim ze strony stale prowadzonej tu uprawy pól. Należy też zwrócić uwagę na postępujące też procesy inwestycyjne związane z pozyskiwaniem nowych gruntów pod inwestycje mieszkaniowe i przemysłowe. Wpisem do rejestru należy objąć stanowisko Kowala Stępcina 1 / AZP 76-67/1 / - grodzisko stożkowate z okresu wczesnego średniowiecza po średniowiecze. Pozostałe stanowiska powinny być chronione odpowiednimi zapisami w miejscowym planie zagospodarowani przestrzennego gminy Kowala.

WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH
GM. KOWAŁA, STAN NA 31.03.2010
UKŁAD WG. OBSZARÓW AZP
(PRECYZYJNA LOKALIZACJA DOSTĘPNA W ARCHIWUM WUOZ
W WARSZAWIE DELEGATURA RADOM)

LP	MIEJSCOWOŚĆ NUMER	NUMER AZP	FUNKCJA	KULTURA	CHRONOLOGIA
1	Młodocin Mniejszy 1	75-66/1	znalezisko luźne ementarzysko	k. amfor kulistycznych k. ceramiki sznurowej	Neolit
2	Kończyce 1	75-67/7	Osada		Późne średniowiecze XIV – XV w, Nowożytność XVI-XVIII w.
3	Augustów 1	75-67/8	punkt osadniczy		Nowożytność XVII – XVIII w.
4	Kowala Kolonia 1	75-67/9	osada		Epoka kamienia – Wczesna Epoka Brązu Wczesne średniowiecze X-XII w Nowożytność XVI-XVII w.
5	Kowala kolonia 2	75-67/10	osada		Nowożytność XV-XVII w.
6	Kowala Kolonia 3	75-67/11	osada		Wczesna Epoka Brązu Wczesne średniowiecze IX-XI w. Nowożytność XVII- XVIII w.
7	Kowala Kolonia 4	75-67/12	osada		Wczesna Epoka Brązu
8	Mazowszany 1	75-67/13	osada		Wczesne średniowiecze XI – XII w. Późne średniowiecze XIV-XV w. Nowożytność XVI-XVIII w.
9	Kolonia Trablice 1	75-67/16	osada		Nowożytność XVI-XVIII w.
10	Kolonia Trablice 2	75-67/17	śląd obozowiska punkt osadniczy		Epoka Kamienia Wczesne średniowiecze IX – X w. Późne średniowiecze XIV –XV w.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Kowala na lata 2010 - 2013

11	Kolonia Trablice 3	75-67/18	osada		Nowożytność XVII – XVIII w.
12	Kolonia Trablice 4	75-67/19	osada	k. trzcieniecka	Neolit 4500-1800 p.n.e Wczesna Epoka Brązu 1500-1300p.n.e Późne średniowiecze XIV-XV w. Nowożytność XVI – XVII w.
13	Zenonów 1	75-68/34	śląd obozowiska		Epoka kamienia – Wczesna Epoka Brązu
14	Zenonów 2	75-68/35	śląd obozowiska		Epoka kamienia – Wczesna Epoka Brązu
15	Zenonów 3	75-68/36	śląd obozowiska		Epoka kamienia – Wczesna Epoka Brązu
16	Zenonów 4	75-68/37	śląd obozowiska punkt osadniczy osada	k. pucharów lejkowatych k. łużycka	Epoka kamienia – Wczesna Epoka Brązu Neolit Epoka Brązu
17	Zenonów 5	75-68/38	śląd obozowiska		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu
18	Zenonów 6	75-68/39	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy	k. łużycka starożytny	Epoka Brązu Nowożytność XVI-XVIII w.
19	Zenonów 7	75-68/40	śląd obozowiska		Epoka Kamienia – Schyłkowy Paleolit
20	Huta Mazowszańska 1	75-68/41	śląd obozowiska		Paleolit schyłkowy - neolit
21	Huta Mazowszańska 2	75-68/42	punkt osadniczy punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	Neolit Epoka Brązu
22	Huta Mazowszańska 3	75-68/43	śląd obozowiska punkt osadniczy osada	k. amfor kulistych k. trzcieniecka	Epoka Kamienia Neolit - Epoka Brązu
23	Huta Mazowszańska 4	75-68/44	punkt osadniczy		Epoka Brązu
24	Trablice 1	75-68/76	śląd obozowiska		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu
25	Trablice 2	75-68/77	śląd obozowiska		Epoka Kamienia
26	Trablice 3	75-68/78	śląd obozowiska punkt osadniczy		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu Epoka Żelaza
27	Młodocin Mniejszy 1	76-66/89	pracownia krzemieniarska		Paleolit schyłkowy
28	Kowala Stępcina 1	76-67/1	grodzisko stożkowate		Wczesne Średniowiecze – Średniowiecze XIII – XV w.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Kowala na lata 2010 - 2013

29	Kowala Stępcina 2	76-67/2	pracownia krzemieniarska osada		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu Wczesne średniowiecze XIII w.
30	Kowala Stępcina 3	76-67/3	pracownia krzemieniarska punkt osadniczy		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu Nowożytność
31	Kowala Stępcina 4	76-67/4	osada		Wczesne Średniowiecze XI - XIII w.
32	Kowala Stępcina 5	76-67/5	śląd obozowiska		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu
33	Kowala Stępcina 6	76-67/6	pracownia krzemieniarska		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu
34	Kowala Stępcina 7	76-67/7	pracownia krzemieniarska osada		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu Wczesne średniowiecze XII w.
35	Kowala Stępcina 8	76-67/8	śląd obozowiska osada osada		Epoka Kamienia - Wczesna Epoka Brązu Wczesne Średniowiecze XIII w. Nowożytność
36	Załawie 1	76-67/9	śląd obozowiska		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu
37	Załawie 2	76-67/10	pracownia krzemieniarska		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu
38	Załawie 3	76-67/11	śląd obozowiska		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu
39	Dabrowka Zabłotnia 1	76-67/12	śląd obozowiska		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu
40	Dabrowka Zabłotnia 2	76-67/13	śląd obozowiska		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu
41	Rożki 1	76-67/14	punkt osadniczy		Nowożytność
42	Rożki 2	76-67/15	śląd obozowiska		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu
43	Parznice 1	76-67/16	śląd obozowiska punkt osadniczy osada	k. pucharów lejkowatych	Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu Neolit Epoka Brązu
44	Walentynów 1	76-67/17	śląd obozowiska		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Kowala na lata 2010 - 2013

45	Ormiańskie 1	76-67/22	śląd obozowiska		Epoka Kamienia – Paleolit Schyłkowy
46	Ormiańskie 2	76-67/23	śląd obozowiska punkt osadniczy		Mezolit Starożytność Nowożytność – XVII w.
47	Ormiańskie 3	76-67/24	pracownia krzemieniarska		Wczesna Epoka Brązu
48	Ormiańskie 4	76-67/25	śląd obozowiska		Epoka Kamienia
49	Ormiańskie 5	76-67/26	śląd obozowiska		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu
50	Ruda Mała 1	76-67/27	pracownia krzemieniarska		Epoka Kamienia - Wczesna Epoka Brązu
51	Ruda Mała 2	76-67/28	śląd obozowiska		Epoka Kamienia - Wczesna Epoka Brązu
52	Maliszów 1	76-67/29	pracownia krzemieniarska		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu
53	Maliszów 2	76-67/30	śląd obozowiska		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu
54	Ruda Wielka 1	76-67/31	osada		Wczesne Średniowiecze
55	Podgórze 1	76-67/46	punkt osadniczy		Starożytność
56	Podgórze 2	76-67/47	śląd obozowiska		Epoka Kamienia – Wczesna Epoka Brązu
57	Bardzice 1	76-68/16	śląd obozowiska		Mezolit – Wczesna Epoka Brązu

5.5. Zweryfikowana Gminna Ewidencja Zabytków

WYKAZ NIERUCHOMYCH DÓBR KULTURY

GMINA : KOWAŁA

Lp.	Miejscowość	Obiekt, czas powstania	Uwagi
1	Bardzice	Kościół, drewniany 1771-1773 r.	w rejestrze zabytków nr 176/A/82 z 18.06.1982 r.
2	Bardzice	Dzwonnica	
3	Bardzice	Krzyż kamienny z 1901 r.	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Kowala na lata 2010 - 2013

4	Bukowiec	Kapliczka murowana I ćw. XX w.	
5	Dąbrowa Zabłotna nr 1	Dom mieszkalny drewniany I ćw. XX w.	rozebrany
6	Grabina nr 8	Dom mieszkalny drewniany XIX/XX w.	rozebrany
7	Huta Mazowskańska nr 9	Dom mieszkalny drewniany I ćw. XX w.	rozebrany
8	Huta Mazowskańska nr 13	Dom mieszkalny drewniany IV ćw. XIX w.	rozebrany
9	Józefów	Krzyż kamienny z 1935 r.	
10	Grabina nr 7	Dom mieszkalny, murowany, XIX/ XX w.	
11	Grabina nr 9	Dom mieszkalny drewniany I ćw. XX w.	
12	Kosów	Dwór murowany, I ćw. XX w.	w rejestrze zabytków nr 437/A/90 z 03.10.1990 r. /ruina/
13	Kosów	Spichlerz, murowany I ćw. XX w.	
14	Kosów	Zabudowania gospodarcze przy dworze, murowane, I ćw. XX w.	fundamenty
15	Kosów nr 41	Dom mieszkalny, drewniany, I ćw. XX w.	rozebrany
16	Kosów nr 53	Dom mieszkalny drewniany I ćw. XX w.	rozebrany
17	Kowala	Kapliczka murowana, I ćw. XX w.	
18	Kowala	Plebania, murowana, I ćw. XX w.	
19	Kowala	Obora 1, murowana, I ćw. XX w.	rozebrany
20	Kowala	Obora 2, murowana I ćw. XX w.	rozebrany
21	Kowala	Stajnie podworskie, zabudowania gospodarcze, murowane, I ćw. XX w.	rozebrany
22	Kowala Stara	Kościół, murowany, z 1801 r.	w rejestrze zabytków nr 78/A/81 z 10.03.1981 r.
23	Kowala Stara	Dzwonnica, murowana, z 1801 r.	w rejestrze zabytków nr 78/A/81 z 10.03.1981 r.
24	Kowala Stara	Brama, murowana, z 1801 r.	
25	Kowala Stara	Ogrodzenie, murowane, z 1801 r.	
26	Kowala Stara	Figura Matki Boskiej, kamień, z 1801 r.	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Kowala na lata 2010 - 2013

27	Kowala Stara nr 99	Dom mieszkalny drewniany I ćw. XX w.	rozebrany
28	Mazowszany nr 18	Figura Matki Boskiej, murowana I ćw. XX w.	
29	Mazowszany nr 25	Zagroda- dom mieszkalny drewniany, I ćw. XX w.	
30	Mazowszany nr 25	Chlewik drewniany, I ćw. XX w.	
31	Mazowszany nr 25	Stodoła drewniana I ćw. XX w.	
32	Mazowszany nr 32	Dom mieszkalny, drewniany, I ćw. XX w.	rozebrany
33	Parznice nr 27	Dom mieszkalny, drewniany, I ćw. XX w.	rozebrany
34	Romanow	Krzyż, murowany, I ćw. XX w.	rozebrany, /nowy z 2008 r./
35	Romanow nr 43	Dom mieszkalny, drewniany, I ćw. XX w.	rozebrany
36	Romanow nr 49	Dom mieszkalny, drewniany, I ćw. XX w.	rozebrany
37	Romanow nr 53	Dom mieszkalny, drewniany, I ćw. XX w.	rozebrany
38	Ruda Mała nr 1	Kapliczka, murowana, z 1909 r.	
39	Ruda Mała nr 27	Dom mieszkalny, drewniany, I ćw. XX w.	rozebrany
40	Ruda Mała nr 34	Dom mieszkalny, drewniany, I ćw. XX w.	rozebrany
41	Ruda Mała nr 45	Dom mieszkalny, murowany, I ćw. XX w.	rozebrany
42	Ruda Mała nr 47	Dom mieszkalny, drewniany, I ćw. XX w.	
43	Ruda Mała nr 48	Dom mieszkalny, drewniany, I ćw. XX w.	rozebrany
44	Ruda Mała nr 52	Dom mieszkalny, drewniany, I ćw. XX w.	rozebrany
45	Rożki nr 4	Dom mieszkalny, drewniany, I ćw. XX w.	

Zabytki nie ujęte powyżej:

1	Bardzice	Brama drewniana w ogrodzeniu kościoła, XX w.	
---	----------	--	--

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Kowala na lata 2010 - 2013

2	Bardzice	Ogrodzenie kościoła z kapliczkami - XX w.	
3	Bardzice	Otoczenie kościoła – rzeźby – XX w.	
4	Bardzice Kolonia	Krzyż murowany z 1931 r.	
5	Gębarzów	Krzyż murowany z I poł. XX w.	
6	Grabina	Krzyż murowany z 1939 r.	
7	Grabina nr 10	Dom drewniany, I ćw. XX w.	
8	Huta Mazowskańska	Krzyż murowany z 1946 r.	
9	Józefów	Krzyż murowany z 1902 r.	
10	Kosów	Krzyż murowany z III ćw. XX w..	
11	Kosów	Park dworski	
12	Kowala	Park dworski	w rejestrze zabytków nr 764/A/57 z 18.12.1957 r.
13	Kowala	Cmentarz , pocz. XX w.	w rejestrze zabytków
14	Mazowszany	Park dworski	w rejestrze zabytków nr 753/A/57 z 19.12.1957 r.
15	Parznice	Krzyż murowany z poł. XX w.	
16	Parznice nr 12	Dom drewniany, XIX/XX w.	
17	Rożki	Krzyż murowany z 1925 r.	

Razem, na obu listach, w gminie Kowala znajduje się 40 istniejących zabytków nieruchomych.

6. Cele, priorytety i kierunki działań Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

6.1. Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.

Celem programu opieki nad zabytkami w gminie Kowala jest wzmocnienie ochrony i opieki nad zabytkami oraz poprawa ich stanu zachowania poprzez opracowanie systemowych rozwiązań realizowanych przez władze gminy. Służą temu :

1. Aktualna inwentaryzacja zasobów zabytkowych gminy (gminna ewidencja zabytków).

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Kowala na lata 2010 - 2013

2. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy.
3. Wykorzystanie zasobów zabytkowych i walorów gminy.
4. Podejmowanie rozwiązań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i inwestycyjnych.
5. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
6. Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
7. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków.
8. Monitoring stanu zachowania i sposobu wykorzystania zabytków.
9. Uwzględnienie wydatków na ochronę zabytków w budżecie gminy.
10. Wypracowanie systemu pomocy finansowej na zabytki, poprzez odpisy podatkowe.
11. Dotacje z budżetu gminy na prace konserwatorskie przy najcenniejszych zabytkach.
12. Promocja dziedzictwa kulturowego zwłaszcza zabytków w rozwoju turystyki.
13. Prowadzenie edukacji na rzecz ochrony dziedzictwa.

Głównym celem programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad zabytkami, która jest istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w gminie, poprzez :

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków i walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków.

Propozycje działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- aktualizacja inwentaryzacji zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- Gminna Ewidencja Zabytków - bieżąca jej aktualizacja,

- monitoring stanu i sposobów wykorzystania zabytków,
- współpraca z placówkami oświatowymi, stowarzyszeniami, organizacjami społecznymi, fundacjami, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami,
- promocja wartości materialnych oraz wartości niematerialnych, dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,
- wypracowanie systemu pomocy finansowej na zabytki, poprzez odpisy podatkowe, w tym usług turystycznych, z kar za zniszczenie i nieprawidłowe użytkowanie zabytków i z innych źródeł,
- prowadzenie i doskonalenie edukacji na rzecz ochrony dziedzictwa na wszystkich poziomach szkół za szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych i idei małych ojczyzn,
- współpraca z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych w zakresie ochrony obiektów zabytkowych.

6.2. Podstawowe priorytety.

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw wspierających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;

Państwo realizuje swoje obowiązki względem zabytków między innymi za pośrednictwem organów samorządowych różnego szczebla. W tym względzie władzom gminy, przypisana została istotna rola w kreowaniu ochrony dziedzictwa kulturowego na podległych im terenach. Gminy z jednej strony są właścicielem dużej ilości dóbr kultury materialnej, z drugiej

strony dysponują aparatem administracyjnym umożliwiającym prowadzenie właściwej polityki względem tej sfery życia publicznego.

Celem tego programu opracowanego w oparciu o gminną ewidencję zabytków jest stworzenie całościowej i wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie gminy Kowala realizowanej w 4 - letnich cyklach - etapach, środkami optymalnymi, dostępnymi przez gminę, zarówno prawnymi (zapisy dotyczące ochrony zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego) jak też finansowymi (przeznaczenie pewnej części budżetu gminy na ochronę zabytków). Kierunek podejmowanych przez gminę działań, mających na celu szeroko pojętą ochronę dziedzictwa kulturowego, określa gminny program opieki nad zabytkami.

6.3. Działania związane z ochroną zabytków leżących na terenie gminy.

1. Przygotowanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych do absorpcji programowych funduszy Wspólnoty Europejskiej.
2. Przygotowanie aktualnych informacji o możliwościach pozyskiwania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków (Ministerstwo Kultury, Wojewódzki Konserwator Zabytków, Fundusz Kościelny, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Zwolnienia z podatku VAT). Pomoc mieszkańcom gminy w wyszukiwaniu i pisaniu programów na pozyskiwanie środków finansowych z funduszy unijnych.
3. Podjęcie stosownej uchwały przez Radę Gminy o udzielaniu dotacji na prace remontowe i konserwatorskie i roboty budowlane przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków (dotacje mogą być udzielane osobom posiadającym tytuł prawny do zabytku znajdującego się na terenie gminy i wykażą się wkładem własnym na wykonanie prac).
4. Prowadzenia książki budowlanej obiektu przez właścicieli.
5. Udostępnienie do naukowego badania i dokumentowania zabytku.
6. Prowadzenie prac konserwatorskich restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.
7. Zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie.
8. Korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości.
9. Popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.
10. Aktualizacja ewidencji gminnej po dwóch latach obowiązywania programu, polegająca na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących i gruntownie przebudowanych (zmiana bryły budynku, układu i wielkości otworów okiennych, skucie wystroju

elewacji itp.) oraz wprowadzeniu nowych obiektów, dotąd nie objętych ewidencją, a posiadających wartości zabytkowe, ważne dla kulturowej tożsamości regionu.

6.4. Wdrożenie programu.

W realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami wykorzystane zostaną instrumenty ogólne określone w programach rządowych i wojewódzkich, w tym w Krajowym Programie Opieki nad zabytkami oraz w innych dokumentach o charakterze planistycznym i strategicznym, a także narzędzia i środki własne Gminy oraz partnerów uczestniczących w realizacji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora zabytków, państwowych i samorządowych instytucji kultury, jednostek samorządu terytorialnego, kościołów oraz organizacji pozarządowych.

Powodzenie realizacji programu wymaga współdziałania Wójta zarówno z jednostkami samorządu położonymi na terenie powiatu, województwa tak również z organizacjami pozarządowymi Stowarzyszeniami zajmujących się ochroną zabytków.

Zakłada się, że cele określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą osiągalne w wyniku :

- wspólnego działania władz gminy z Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i jednostkami samorządu terytorialnego na bazie związków o charakterze programowym (np. porozumienia, umowy, wspólne podmioty);
- inicjatywy własnej władz powiatu.

7. Instrumenty finansowe

System finansowania ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest dość skomplikowany. Najogólniej źródła finansowania tej sfery można podzielić na:

- źródła publiczne (budżet państwa, budżety jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli, środki Unii europejskiej, inne źródła zagraniczne),
- źródła prywatne (środki osób fizycznych, organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, fundacji, kościelnych osób prawnych itp.).

Finansowanie gminnego programu opieki nad zabytkami będzie realizowane z wykorzystaniem środków z wielu źródeł. Będą to zarówno środki budżetowe jak i fundusze strukturalne, a także środki prywatne.

8. Podsumowanie

Poprzez prowadzenie właściwej polityki władze samorządowe mogą i powinny wytyczać oraz kreować właściwe postawy obywateli wobec zachowanego dziedzictwa. Do najważniejszych zadań w tym względzie należy :

1. Edukacja mieszkańców w zakresie konieczności ochrony miejscowego dziedzictwa kulturowego. Propagowanie idei poszanowania lokalnej specyfiki budowlanej i zachowania ciągłości tradycji. Wskazane są takie inicjatywy jak organizowanie spotkań dla ludności z pracownikami służb konserwatorskich, tworzenie ścieżek edukacyjnych dla młodzieży szkolnej, mające na celu uświadomienia roli zabytków w krajobrazie kulturowym. Mogą temu służyć dydaktyczne ścieżki turystyczne, np. szlak ginących zawodów. Wskazywanie i promowanie najlepszych realizacji inwestycji związanych z zabytkami.
2. Administracyjne egzekwowanie rygorów określonych między innymi w planach zagospodarowania przestrzennego, głównie w zakresie wysokości zabudowy jej charakteru i funkcji, a także ochrony wyznaczonych obszarów i budynków. Ważną rzeczą jest również skuteczna egzekucja prawa budowlanego, a co za tym idzie walka z samowolami budowlanymi. To właśnie prawdopodobnie samowole budowlane przyczyniły się do utraty cech zabytkowych przez znaczną część budynków. Należą do nich głównie wymiany okien, najczęściej wiążące się z poszerzeniem otworów, zmiany kształtu dachu, dowolny dobór poszycia, zbijanie tynków i docieplanie kosztem podziałów architektonicznych wystroju.
3. Ochrona i promocja odrębnych cech lokalnych, pielęgnacja tradycji oraz poszanowanie dla technicznego i przemysłowego dziedzictwa gminy.
4. Rozwój i promocja walorów turystycznych, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych, a w szczególności zespołów rezydencjonalno-folwarcznych.
5. Monitoring umów dotyczących sprzedaży zabytków osobom i przedsiębiorstwom prywatnym, pod kątem realizacji zobowiązań tych podmiotów względem zakupionych obiektów.
6. Wykorzystanie zabytkowych zasobów gminy do aktywizacji gospodarczej np. w obszarze turystyki i rekreacji.
7. Współpraca ze służbami konserwatorskimi województwa.

8.1. Zakres ochrony konserwatorskiej dla obiektów ujętych w rejestrze zabytków:

Wszelkie działania projektowe, remontowe i inwestycyjne związane z tymi obiektami wymagają pozwolenia Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

8.2. Zakres ochrony konserwatorskiej dla obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków:

wymaga zachowania: bryły obiektu i dachu co do kształtu i materiału, podziałów w elewacji, wystroju architektonicznego, stolarki okiennej i drzwiowej co do wielkości, kształtu, wewnętrznych podziałów oraz detalu ozdobnego. Dopuszcza się stosowanie nowych technologii we wnętrzu obiektu.

Wszelkie działania projektowe, remontowe i inwestycyjne związane z tymi obiektami, wykraczające poza wyżej wymieniony zakres, wymagają uzgodnienia z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Ustala się następujące zadania, które powinny być uwzględniane przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, wspierające właścicieli lub posiadaczy zabytków, wynikające z ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a mianowicie:

1. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
2. Wyeksponowania poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
3. Zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.
4. Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Realizacji przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.